2 meisjeshemden.
1 deken.
8 witte luiers.
9 roode "
1 borstrokje.
9 slaapmutsjes.
9 paar groote kousen.
29 " kleine " .
2 petten
438 lto gesponnen katoen.
112 " ongesponnen " .
32 stukken grijs Stilversumsch.
1 stuk grijs laken.
20 el blauwe wollen stof.
4 stuken wit Stilversumsch.

Blijkens het Rapport over Juli, Augustus, en September, van hetzelfde jaar, hadden de Dames Directrices op 2 Augustus, ll., ter herinnering aan den dag toen de Prinses voor het eerst de Breischool met Hare tegenwoordigheid had vereerd, beloningen uitgedeeld, bestaande in hemden, en kousen.

Op 11 December, d. a. v., liet de Prinses Hare tevreden-heid betuigen, inzonderheid met betrekking tot het on-derwijs op de Meisjes-Werkscholen; en die goedkeuring was wèl verdiend, want in het Rapport over October, November, en December 1821, kon medegedeeld worden, dat de Brei- en Naaischolen al het linnengoed, en de kou-sen, hadden gemaakt, welke de Commissie behoefde.

Op 15 Maart 1822 liet de Prinses, door den Heer van Hooff, de Commissie verzekeren van de volkomene goedkeuring van hare handelingen, gedurende de laat-ste drie maanden, en terens verzoeken om te mogen weten, in welk gebouw de Brei-, Spin-, en Naaischool thans gehouden werd, en welke vrouw daar onderwijs gaf. Op 19 Maart, d. a. v., gaf de Commissie ten antwoord, dat zij geen eigen gebouw voor Handwerkschool bezat, maar dat het onderwijs in breien en naaien gegeven werd in de huizen der beide vrouwen, die daarvoor elk een jaarlijksch salaris van f 50.- ontvingen. Dat het spin- en kaardwerk door de behoeftige vrouwen van de

vergaderplaats der Commissie werd afgehaald, daarna in hare eigene woningen bewerkt, en in de daarop volgende week, ter plaatse waar zij het ontvangen hadden, werd teruggebracht. De Commissie was van oordeel dat deze wijze van handelen de zuinigste was.

Op 27 Januari 1823 berichtte de Commissie aan H. K. H., dat in de vorige week overleden was, de Onderwijzeres op de Brei- en Naaischool in Middelwijk, Maria ter Heyden, huisvrouw van van Hattum, nalatende twee jonge kinderen, die door de Armmeesters der R. Cath. Gemeente waren aangenomen.

In het Rapport over Januari, Februari, en Maart 1823, werd vermeld, dat de Spinscholen nog niet aan den gang waren, maar dat eene Onderwijzeres was aangenomen; de drukte op de Brei- en Naaischolen had dat werk vertraagd, maar met den zomer zou het herstel worden. En in het Rapport over October, November, en December, van datzelfde jaar, werd verklaard, dat de Dames Directrices tevreden waren over het werk op de Scholen, want dat al het linnengoed, en de kousen, welke de Commissie behoefde, daar verwaardigd werd.

In haar Rapport over Juli, Augustus, en September 1824, schreef zij, dat op de Handwerkscholen, evenals op de Dorpsschool, een onderzoek, en eene prijs-uitdeeling, had plaats gehad, en dat de beloningen bestonden in kleeren, hemden, en kousen. En in dat over October, November, en December, d.a.v., vermeldde zij, dat in die Scholen nagenoeg alles voorzien was, wat zij van lakens, hemden, kousen, en kraamgoed, noodig had.

Ook in 1825 werden de Handwerkscholen door een belangrijk aantal meisjes bezocht, en deelden de Directrices beloningen uit. Op 20 Februari 1826 meldde de Commissie aan de Prinses, dat het onderwijs op de Brei-, Naai-, en Spinscholen niet nog meer uitgebreid behoefde te worden, omdat de gelegenheden nu voldoende waren, in verband met den stand en de bestemming dezer meisjes, wanneer er maar belangstelling was van den kant der ouders.

Volgens het Rapport over April, Mei, en Juni 1826, werden

aan de leerlingen op de Handwerkscholen uitgedeeld, 2 jakjes, 4 boezelaars, 4 doekjes, 4 neteldoeksche mutsjes met strooken, 2 hemden, en 3 paar grijze kousen; en aan de Brei- en Naaivrouwen elk 1 hemd.

Op 17 Juli 1826 werd voor de Brei-, Naai-, en Spinscholen eene Instructie vastgesteld, welke eigenhandig door de Prinses onderteekend werd: „Anna." De Dames Directrices kregen er een afschrift van, en de Onderwijzeresses werden er mede in kennis gesteld.

Op 24 Juli, d.a.v., berichtte de Commissie aan den Heer van Hooff, dat op de Werkscholen onder Directie van Mevrouw van Steyn, in het naaien onderwezen werden 9 meisjes, en in het breien 11; en op de Werkscholen onder Directie van Mevrouw Snouckaert, in het naaien 7, en in het breien 11 meisjes, makende samen 38 meisjes. Zij vervaardigden de lakens, de mans-, vrouwen-, en kinderhemden, het klein-kindergoed, en al de kousen, welke de Commissie behoefde. De kleedingstukken werden tot nu toe door kleermakers en naaisters gemaakt.

In haar Rapport over Juli, Augustus, en September 1826, uitte de Commissie de veronderstelling, dat H.K.H., bij Haar persoonlijk bezoek, wel zou hebben opgemerkt, dat de localiteiten der Meisjes-Handwerkscholen wel wat te wenschen overlieten, en liet daaraan volgen, dat, naar haar oordeel, hierin wel verbetering te brengen was door het combineeren van die Scholen, maar dat men dan ook in meerdere onkosten zou vervallen. Hierop antwoordde de Heer van Hooff, op 10 November 1826, namens de Prinses, dat H.K.H. met genoegen zag dat de Handwerkscholen druk bezocht werden, en dat Zij, wenschende dit nuttig onderwijs zooveel mogelijk tot volkomenheid te brengen, niet ongenegen was daarvoor nog meerdere uitgaven te doen. Zij verwachtte daarom voorstellen van de Commissie, b.v., tot vereeniging der Brei- en Naaischolen in één lokaal, nl. op twee plaatsen in de Gemeente, zoodat men niet langer met vier, maar met twee scholen zou te doen hebben. De Heer van Hooff verklaarde zich bereid, om verdere voorstellen, deze zaak

betreffende, ter beoordeeling en beslissing onder het oog van H. K. H. te brengen.

In haar Rapport over October, November, en December 1826, antwoordde de Commissie hierop, dat het ver„ eenigen der vier Handwerkscholen in een gebouw, waar„ in zij dan ook hare vergaderingen zou kunnen houden, wel een aantrekkelijk denkbeeld was, maar dat er toch ook nog al bezwaren aan verbonden waren; vooreerst, de kosten, want er zou een huis voor gekocht of gehuurd moeten worden; en dan, in de tweede plaats, het verspreid liggen van de woningen in deze Gemeen„ te; jonge kinderen, die wat achteraf woonden, zouden in den winter zulk eene school wellicht niet kunnen bezoeken. Daarom stelde de Commissie voor zich tot twee scholen te bepalen, en wel op punten, die het meest geschikt gelegen waren voor de gezinnen, uit welke de leerlingen voor die scholen moesten komen.

Blijkens het Rapport over Januari, Februari, en Maart 1827, heeft dat voorstel de goedkeuring der Prinses mogen wegdragen, alzoo dat de Handwerk„ scholen van vier tot twee zouden vermindert worden, te plaatsen op punten, welke het best te bereiken waren door de kinderen voor wie ze bestemd waren. De Commissie had reeds aan de Dames Directrices op„ gedragen, ieder voor hare school eene vrouw te kie„ zen, die haar het meest voor het beoogde doel geschikt scheen, en het best aan den inhoud der Instructie beantwoordde.

In het Rapport over April, Mei, en Juni 1827, werd mede„ gedeeld, dat de boven gemelde maatregel was uitgevoerd, en de Brei- en Naaischolen van vier tot twee waren ver„ mindert, zoodat nu in elke van deze beiden onderwijs gegeven werd in breien, naaien, en spinnen; terwijl verder werd opgemerkt, dat deze schikking ook eene verhooging der tractementen, van de beide onderwijze„ ressen, zou ten gevolge hebben.

In de volgende Rapporten, nl. in die over Juli, Au„ gustus, en September, alsmede over October, November, en December 1827, sprak de Commissie met voldoening over de aanzienlijke hoeveelheid wollen dekens, en het aantal hemden en kousen, door de kinderen op de

Handwerkscholen verraadige, maar verzweegt toch ook niet dat deze Scholen nog voor verbetering vatbaar waren, zooals bleek uit de bezwaren welke de Dames Directrices nu en dan ter harer kennis brachten.

Als een gevolg van die „bezwaren", schreef de Heer van Hooff op Januari 1828 aan de Commissie, dat H.K.H. had vastgesteld, dat op de Brei- en Naaischolen het lezen in een goed boek zou worden ingevoerd, en dat er aan het einde van den schooltijd (dewijl het bij den aanvang wellicht ondoenlijk zou zijn, door het ongelijk„tijdig komen der meisjes), een gebed opgezegd zou worden. Dat H.K.H. eene keuze gedaan had uit eenige werkjes der Maatschappij tot Nut van 't Algemeen, en zich be„paald had tot de volgende:

Eelhart, De menschenvriend, of gemeenzame onder„richtingen. 1804.

Zedekundige Verhalen, in voorbeelden; 1ste stuk. 1808.

Wilhelmina, Handboek voor het Vrouwelijk Geslacht. 1808.

Huiselijke zamenspraak over de koepok-inënting. 1806.

Wat het gebed betrof, meende H.K.H. dat het Onze Vader in alle opzichten aan het doel zou beantwoorden, en evenmin bij de ouders, als bij de Eerwaardige Heeren Geestelijken, eenige bedenking zou oplevereen. De Commissie werd daarom, op uitdrukkelijken last van H.K.H., uitgenoodigd,

1e, om zich, van de voormelde werkjes, eenigen in klein formaat aan te schaffen, en die op de beide scholen uit te deelen, ten einde daaruit, onder het werk, door eene der leerlingen worde voorgelezen.

2e, om aan het einde van den schooltijd, met een bid, door de Onderwijzeres het „Onze Vader" te doen opzeggen; en het was vooral dit laatste dat H.K.H. aan de Commissie, en aan de Dames Directrices ernstig aanbeval, zullende het Haar aangenaam zijn indien dit gebruik op eene gepaste wijze werd ingevoerd, waartoe het goed zou zijn indien de Heeren en Dames zich aanrankelijk zouden willen ver„ledigen om daar bij tegenwoordig te zijn, en zich wilden verzekeren dat zulks op betamelijke wijze bleef geschieden.

In haar Rapport over Januari, Februari, en Maart 1828 verklaarde de Commissie, dat zij met genoegen het bevel ontving, om op de Handwerkscholen, gedurende de werk„

zaamheden, te laten voorlezen, en bij den aanvang en het einde van den schooltijd te laten bidden. De boekjes waren ontboden, en de gebeden zouden ingericht worden in overeenstemming met den stand der kinderen, en het Kerkgenootschap waartoe zij behoorden.

Het schijnt echter wel dat de invoering van een en ander, zich, in strijd met den wensch der Prinses, wat lang liet wachten, ten minste op 2 Juni, d.a.v., schreef de Heer van Hooff „confidentieel" aan den Heer van Steyn, dat H.K.H. zeer verlangde den uitslag van de overwegingen der Commissie, over het voorlezen en het bidden op de Handwerkscholen, te vernemen, met verzoek terens om de regeling dezer zaak zooveel mogelijk te bespoedigen, en hem met den uitslag bekend te maken; met een voorloopig bericht, zou hij zich reeds ten hoogste verplicht achten.

Dit schrijven van den Heer van Hooff, werd door den Voorzitter der Commissie aan den Heer M. van Dijk, Lid der Commissie, in handen gesteld, en deze zond het 20 Juni, d.a.v., terug, daarbij schrijvende, dat hij in de boekjes voor de Handwerkscholen niets gevonden had, met den Roomschen Godsdienst in strijd, maar wel eenige uitdrukkingen, die, ten minste voor zulke jonge meisjes, niet met de eerbaarheid strookten, zooals in Eelhart, de vraag van den Dokter over de „verandering", en in Wilhelmina over „kinderbaren". Daarom echter behoefden de bedoelde boekjes niet geweerd te worden, want de Onderwijzeressen konden zeer gemakkelijk de lezing van zulke plaatsen beletten.

Volgens het Rapport over April, Mei, en Juni 1820, ging alles eenen geregelden gang, en was er geene verbetering voor te dragen, tenzij H.K.H. meerdere ruimte, en doelmatiger inrichting der Werkscholen mocht verlangen.

Bij schrijven van 10 Juli 1820, deelde de Heer van Hooff aan de Commissie mede, dat H.K.H. wenschte dat de oude Onderwijzeres, Judith Lodewijks, Weduwe van Isac Routerse, door eene andere zou worden vervangen, en aan Mevrouw Snouckaert had opgedragen naar eene opvolgster uit te zien, en verder met hem te overleggen,

opdat hij die zaak met de Commissie zou kunnen regelen, en men daarna eene voordracht aan H.K.H. zou kunnen aanbieden. Mevrouw Snouckaert had hem, bij schrijven van 7 Juli ll., met een voorstel vereerd dat hem doelmatig voorkwam, waarom hij dan nu aan de Commissie verzocht dit onderwerp met Hzd., en de belanghebbende, in zoverre voor te bereiden, dat hem een voorstel kon worden aangeboden, waarop hij de bevelen van H.K.H. zou kunnen vragen. Door Mevrouw Snouckaert was voorgedragen de vrouw van den herder Frank Boon, wonende tegenover de pastorie, en het was te verwachten dat de te treffen schikkingen de goedkeuring van H.K.H. zouden wegdragen.

Op 23 Juli, d.a.v., zond de Heer van Heyn dan ook aan den Heer van Hooff, de voordracht van Marretje de Ruig, huisvrouw van Frank Boon, als Brei- en Naaivrouw, in plaats van de Weduwe Isac Routerse, borengenoemd, overeenkomstig het verlangen van Mevrouw Snouckaert. Hij achtte haar niet ongeschikt, en hare woning was ruim en zindelijk, tegenover de pastorie, en dus in de nabijheid van Mevrouw Snouckaert. – Aangaande het pensioen, of de jaarlijksche gratificatie, aan de oude Onderwijzeres, kon hij in deze voordracht niet willen spreken, daar H.K.H. beloofd had voor die vrouw te zullen zorgen; doch daar zulke gevallen meer konden voorkomen, gaf hij in beden king, of eene toelage van f 50.– à f 60.– 's jaars, niet voldoende zou zijn; het geheele traktement bedroeg f 89,50.

Het schrijven der Commissie aan de Prinses, van 24 Juli, d.a.v., berichtte, dat de Onderwijzeres Judith Lodewijks, Weduwe van Isac Routerse, door hare hooge jaren niet meer bekwaam was voor die taak, en op zeer geschikte wijze zou kunnen vervangen worden door Marretje de Ruig, huisvrouw van Frank Boon, dagloonder, wonende in de Kerkebuurt. Als naaister van beroep, kwam zij aan de Commissie zeer geschikt voor, ook omdat zij in het bezit was van een ruim vertrek voor schoolkamer, en in de nabijheid van de Directrice, Mevrouw Snouckaert, woonde. De Commissie droeg haar voor als Brei- en Naaivrouw, want spinnen kon zij niet; maar Mevrouw

Snoukaert zou dat op de eene of andere wijze zoeken te vergoeden. De oude Brei- en Naaivrouw werd terms in de gunst van H. K. H. aanbevolen.

Op 7 Augustus 1828 kwam er een nieuw, en zeer belangrijk, onderwerp ter spraake. De Heer van Steyn schreef aan den Heer van Hooff, over het huisje van de Onderwijzeres Helena Jacobse Stak, huisvrouw van Jan van den Breemer. Dat huisje, nu reeds veel te klein, zou in het najaar nog veel kleiner worden, daar de eigenares, naar hij gehoord had, met hare kinderen, daarbij zou komen inwonen. Hij was daardoor op het denkbeeld gekomen, dat het boerenhuis, met eene strook grond, vlak over de plaats van Dokter van der Part, thans bewoond door Jan Gerritsen Stilhoest, misschien wel te koop zou zijn. Die woning achtte hij zeer geschikt, door hare ligging, door de ruimte voor de kinderen, en van ook als woning voor de Onderwijzeres. Hij meende dat ze wellicht voor f 1000.- à f 1200.- te koop zou zijn. Hij verzocht hem daarover zijne gedachten te laten gaan. H. K. H., die er genoegen in scheen te vinden die School nu en dan te bezoeken, zou, in het bedoelde huis, een beter en ruimer lokaal daarvoor kunnen inrichten, en men was vrij om in alles naar eigen verkiezing te kunnen handelen. Ook zou een gedeelte van het huis verhuurd kunnen worden, wat met het salaris van de Onderwijzeres was te verrekenen. - Ferens deelde hij mede, dat aan de voorgedragene Onderwijzeres voor Middelwijk, door de eigenares van het huis over de Pastorie, waarvan Frank Boon een gedeelte gehuurd had, de huur was opgezegd, omdat zij de kinderen van deze School niet op haar erf wilde hebben; dat echter Vrouw Boon gelukkig eene andere geschikte woning, ook in de nabijheid van de Kerkebuurt, (aan het Voetpad, tusschen de Buitenplaatsen Bleyendaal en Middelwijk), had kunnen huren.

Nadat de Heer van Steyn gemachtigd was om het huis op het Langelind te koopen, berichtte hij op 4 September 1828 aan den Heer van Hooff, dat hij het voor f 1050.- gekocht had, in afwachting van de nadere goedkeuring van H. K. H.. In dien koop was begrepen eene strook grond van

het bouwland achter het huis, noodig voor tuin. De bomen vóór het huis had hij gedeeltelijk aan den verkooper gelaten, doch die voor schadur en sieraad noodig waren, had hij aan zich gehouden. Het transport zou met 1 November geschieden, doch de aanvaarding eerst op 1 Mei 1929. Hij verzocht te mogen weten op welken naam het eigendomsrecht moest overgaan, en wie daar voor zou comparceren; des verkiezende kon hij zelf, als mondeling gemachtigd, aanvaarden.

Op 5 September, d. a. v., kon aan de Prinses bericht worden, dat het huis gekocht was voor f 1050.–; doch de Heer van Hoff schreef eene week later, dat ook hij zich verheugde over dien aankoop, maar het minder goed vond dat men eenige bomen aan den tegenwoordigen eigenaar had gelaten; hij verzocht dat men nog beproeven zou met dezen eene overeenkomst te treffen, zoodat ook die bomen bleven staan.

In het Rapport over Juli, Augustus, en September 1928, betuigde de Commissie er haar genoegen over dat de Prinses nu en dan eene der Handwerkscholen bezocht, vertrouwende dat die inrichting Hare goedkeuring zou mogen wegdragen. Zij verheugde zich over den aankoop van dat huis voor Handwerkschool, en deelde verder mede, dat het den Heer van Steyn gelukt was te verkrijgen, dat die School mocht blijven ter plaats waar ze nu was, tot 1 Februari, of des noods 1 Mei, 1929.

Op 20 October 1928 zond de Heer van Hoff aan den Heer van Steyn, voorloopig f 1200.–, voor het huis en de 8 à 10 stuks gekochte bomen. Op 3 Februari 1929 berichtte hij, dat H. K. H. het veranderde plan, voor het verbouwen van die woning tot Werkschool, had goedgekeurd; en dat de Heer van Steyn gemachtigd werd, om met Ubbink eene overeenkomst te treffen aangaande die verbouwing, tot een bedrag van f 1000.– à f 1090.–; was Ubbink daartoe niet genegen, dan moest dat werk worden aangeboden aan Fluyt, Klanderman, en Gesselhoff; en dan zou Ubbink f 20.– voor zijne moeite ontvangen, indien hij nl. het nadere bestek en de teekening had gemaakt; en eindelijk, dat voor de nieuwe overeenkomst ook eene nieuwe teekening moest worden

gemaakt, terwijl hij de vorige terug verzocht met het nieuwe contract, ter vergelijking en goedkeuring; men kon echter met de uitvoering dadelijk beginnen, van neer het werk voor den gestelden prijs, of minder, werd aangenomen.

Op 7 Mei 1829 schreef de Heer van Hooff aan den Heer van Steyn, dat de Prinses aan de Commissie te Baarn verzoend had eene Handwerkschool voor Meisjes op te richten, zooals erste Soest was, en hij verzocht nu, namens H. K. H., dat de Commissie een afschrift van hare Instructie, met de latere bepalingen omtrent lezen en bidden, zoo spoedig mogelijk naar Baarn zou opzenden.

Op 10 September 1829 deelde de Commissie aan H. K. H. mede, dat overleden was Jan van den Breemer, echtgenoot van Helena Jacobse Hak, Onderwijzeres in de Handwerkschool op het Lange-Eind, en dat zijne weduwe daardoor in eenen zeer treurigen toestand was gekomen, zoodat zij aan de Commissie verzocht had hare voorspraak bij de Prinses te willen zijn, voorerst om de schuld te betalen, welke zij tijdens de ziekte van haren man had moeten maken, en verder, om eene wekelijksche onderstand, boven haar salaris. De Commissie voegde er bij dat deze vrouw, bij gemis der dagelijksche verdiensten van haren man, niet op den tegenwoordigen voet kon blijven leven, aangezien de tijd, dien zij aan het onderwijs der kinderen moest wijden, haar belette elders voor haar brood te gaan werken. Het kwam daarom aan de Commissie voor, dat, wanneer haar, boven haar salaris van f 110.--, vrije woning, met eene buitengewone toelage van f 1.-- 's weeks, kon worden gegeven, en de Commissie, voor de schulden, over f 20.-- mocht beschikken, er genoegzaam in hare ongelukkige omstandigheden zou zijn voorzien.

Bij missive van 3 November 1829, zond de Heer van Hooff aan den Heer van Steyn, per wissel, f 180.--, ten einde het restant der aannemingspenningen aan Ubbink uit te betalen; en in het Rapport over October, November, en December, d. a. v., bedankte de Commissie, voor de gratificatie van f 50.-- aan de Weduwe Isac Wou-

terse, en van f 20.- aan de Weduwe van den Bremer.

Naarmate de zaken dezer Handwerkscholen eenen geregelden loop kregen, valt er natuurlijk minder van te verhalen; in 1842 vond ik den toestand nagenoeg, zoo als die boven is beschreven, alleen stond de vrouw van Wouter van Beek, geboren Geertruida Breeschoten, aan het hoofd der school op het Lange-Eind. Zij was de opvolgster van Margaretha Hardebol, huisvrouw van Martinus Verwoerd, die van 1831 tot 10 Januari 1838, in die betreking werkzaam geweest was, doch niet eervol was ontslagen.

Het schijnt evenwel dat de Instructie voor de Handwerkscholen nog eens veranderd is, ten minste, toen de Commissie, in 1850, eene dergelijke School te Soesterberg oprichtte, werd de Instructie voor deze gevolgd naar die van 13 Maart 1832. Tot Directrice dier nieuwe School werd benoemd Mevrouw Maria Bos, geboren van Pieteren, en tot Onderwijzeres Mejuffrouw Geertruida Maria Johanna Moesveld, geboren Klosmeijer. De Heer L. Th. Moesveld was Hoofd-Onderwijzer aan de Openbare School aldaar, en zijne vrouw was opgevoed in het Burger-Weeshuis te Amsterdam, maar zij in de vrouwelijke handwerken eene uitstekende opleiding had ontvangen. Daarenboven stonden deze echtelieden ook nog eene kamer van hunne woning af, voor dit nuttige doel. Doch de Heer Moesveld overleed op 14 April 1864, en de weduwe vertrok van Soesterberg. De vrouw van zijnen opvolger wilde zich niet met dat onderwijs belasten, en man en vrouw wilden er geene kamer van hunne woning voor missen; andere sollicitanten boden zich niet aan, en zoo ging die Handwerkschool daar weder te niet; alleen schonk de Commissie later, jaarlijks eene bijdrage in geld aan eene naaister, welke daar, voor eigene rekening, eenen naaiwinkel voor betalende leerlingen had geopend, opdat ook enkele behoeftigen bij haar breien en naaien zouden leeren.

Op 3 Februari 1852 ontvingen de Directrices van de Handwerkscholen voor Meisjes, de mededeeling van de Plaatselijke Commissie van Toezicht over het Onderwijs in

de Gemeente Soest, dat zij het dienstig geacht had geene kinderen tot het onderwijs op de scholen toe te laten, dan alleen zulke van wie de vaccine behoorlijk was bewezen. Daar nu, in den regel, tot de Werkscholen der Commissie geene meisjes werden toegelaten, dan na voor af op de Leerscholen te zijn geweest, verzochten zij beleefdelijk aan de Dames Directrices, om ook geene meisjes van betalende ouders tot hare Werkscholen toe te laten, dan die gevaccineerd waren; en zoo goed te willen zijn, de bewijzen daarvan, elke drie maanden aan den Voorzitter van bovengenoemde Schoolcommissie te doen toekomen.

Van wien het denkbeeld is uitgegaan, herinner ik mij niet, maar op 23 Augustus 1861 werd aan H. M. Anna Paulowna, op het Paleis Soestdijk, eene eigenaardige hulde gebracht. Het was toen zeven 45 jaren geleden dat Zij, als jeugdige Kroonprinses, den Nederlandschen grond betrad, en wat men in Soest voor Haar gevoelde, wilde men nog eens uitspreken; wie wist of men het in het 50ste jaar nog zou kunnen doen. Het was een prachtige zomernamiddag; Hare Majesteit plaatste zich, met Haar gevolg, op het bordes van de groote trap voor het Paleis, en de meisjes der drie Handwerkscholen gingen, natuurlijk op zijn mooist gekleed, onder het geleide der Onderwijzeressen, langzaam voorbij de stoep van het Paleis, van de Eemnesser-zijde naar de Soester-zijde, en eene van haar beklom de trap, en overhandigde aan H. M. het volgende gedicht:

Voor vijf en veertig jaren,
Liep heel het land in 't rond:
„O, Dochter van de Czaren,
„Gegroet op Neêrlands grond!"
Die groet van strand en beemde,
Boog licht Uw ziel ter neêr
Ter bede: „maak mij, vreemde,
„Alhier tot zegen, Heer!"

En vijf en veertig jaren
Zijn snel voorbij gerloôn,

Met vreugden en bezwaren,
En naast, èn op den troon.
En thans spreekt uit Uw harte,
In stilte, keer op keer:
„'t Zij blijdschap, of 't zij smarte,
„'t Was zegen van den Heer!"

Na vijf en veertig jaren,
Doorleefd op Neêrlands grond,
Moet Neêrlands volk verklaren
Wat 't immer in U vond:
„ Een Moeder en Vorstinne,
„Haar sekse en aang tot eer;
„ Een Vrouw en Koninginne,
„ Een zegen van den Heer!"

Ja, ja! nà zooveel jaren
Behoort U deze kroon!
Zij wordt door dankbre scharen
U neêrig aangeboôn.
Moet Stad en Land U prijzen,
Brengt hoog en laag U eer,
De beê blijft hier ook rijzen:
„ Schenk Haar Uw zegen, Heer!"

Deze hulde is aan de Koningin-Moeder, Ambachts-vrouw van Soest, Baarn, en Zeist Eem, niet ongerullig geweest. Gelukkig dat men niet tot den 50ste verjaar-dag van Hare komst in het Land heeft willen wachten, want de Hooge Stichtster der Commissie van Weldadigheid te Soest en te Baarn, geboren 19 Januari 1795, over-leed te 's Gravenhage op 1 Maart 1865, 70 jaren oud.

Als een bewijs hoe de aanwassende bevolking der Ge-meente, ook op de bevolking van de Handwerkscholen der Commissie invloed had, kan dienen, dat in het Jaarverslag van 1 Juli 1869 tot 30 Juni 1870, vermeld werd, dat 42 meisjes de School op het Lange-Eind be-zocht hadden, van wie 42 leerden breien, 24 naaien, 4 spinnen, en 5 stoppen; en 10 meisjes de School in Middelwijk; maar dit was nu ook het toppunt, want de school in Middelwijk werd op 31 Maart 1870 gesloten,

en de Weduwe Frank Boor werd, met behoud van traktement, gepensionneerd.

Zie hier wat er gebeurd was. De R. Cath. Gemeente had, in de nabijheid van haar kerk, een gebouw doen verrijzen, door haar het Sint Jozefs-Gesticht genaamd, en daarin ook eene Bewaarschool, en eene Bijzondere School voor Lager-Onderwijs aan Meisjes, geopend. Op 6 September 1869 bleven nu opeensalle R. Catholieke meisjes, 29 in getal, van de beide Handwerkscholen weg, zonder eenige kennisgeving vooraf, zonder eenige dankzegging voor het zoovele jaren genoten onderwijs daarna. Hieruit vloeide voort dat, bij de eerstvolgende winter-uitdeeling, die 29 willekeurig weggebleevene meisjes geene beloning konden krijgen, „voor trouw opkomen en ordelijk gedrag". Immers Art. 8. 8e van het Huishoudelijk Reglement der Commissie, vastgesteld op 15 September 1863, en ook door Dr. W. Steenhoff onderteekend, bepaalde: „eene winter-uitdeeling van een hemd, een paar kousen, „en een paar klompen, aan de jongens die de School „bezoeken, en aan meisjes die op de Werkscholen zijn „toegelaten, nl., wanneer zij zich die gift, door trouw „opkomen en ordelijk gedrag, waardig hebben gemaakt, „welke laatsten boven dien door de Dames Directrices „beloond zullen worden, met een jakje, of boezelaar, „of doekje." Alzoo werd dan ook op 22 December, d. a. v., gehandeld; in alles werd uitgedeeld als naargewoonte, maar de 29 meisjes, die de Handwerkscholen willekeurig verlaten hadden, werden niet bedeeld.

De Heer Steenhoff was bij die uitdeeling niet tegenwoordig, maar had eenen brief gezonden, waarin hij protesteerde tegen de uitdeeling die zou plaats hebben, en deed in de Utrechtsche Courant van 8 Januari 1870, een stuk opnemen, ten uiterste beleedigend voor zijne medeleden, waarop dezen niet hebben geantwoord; daarenboven besloot de Gemeenteraad, op 3 Februari 1870, op voorstel van het Raadslid G. C. Klooters, om aan de Commissie van Weldadigheid, voor hare uitdeelingen of vergaderingen, de Raadzaal niet meer af te staan, wanneer die be-

deelingen op zoodanige wijze mochten voortgaan. De Commissie schreef terug, dat zij zich van eene andere vergaderplaats zou voorzien, en merkte daarbij op, dat het geraillen Raadsbesluit verried, hoegroot, bij de Leden van dien Raad, de erkentelijkheid was, voor de onpartijdige weldadigheid onzer Vorsten, welke de armen dezer Gemeente meer dan eene halve eeuw genoten hadden.

In eene vergadering der Commissie in den loop van den daarop volgenden zomer, bracht de Heer Steenhoff deze zaak op nieuw ter sprake; maar nadat hij de vraag, of hij L. K. H. Prins Hendrik in kennis gesteld had met ons geschil, toestemmend beantwoord had, werd besloten de zaak te laten rusten, totdat L. K. H. de gelegenheid gehad zou hebben Zijne bevelen dienaangaande kenbaar te maken.

In de vergadering, op 15 December 1870 gehouden, en nadat 22 December, a.k., reeds als dag voor de uitdeeling was vastgesteld, kwam de Heer Steenhoff op nieuw met zijne vraag. De Vergadering bleek echter nog altijd van gevoelen, dat er, krachtens het Huishoudelijk Reglement, geene sprake kon zijn van belooningen op andere scholen, dan de Openbare Gemeente-scholen, en de Handwerkscholen voor Meisjes der Commissie. De Heer Steenhoff bleef echter volharden in den eisch, dat ook de leerlingen op de Gestichts-scholen zouden bedeeld worden, en verklaarde dat hij, in het tegenovergestelde geval, geen Lid der Commissie zou kunnen blijven. De Vergadering besloot echter ook nu, de beslissing van L. K. H. afte wachten. Ook de vordering van den Heer Steenhoff, om de uitdeeling uit te stellen, tot dat dat antwoord zou zijn ingekomen, werd niet ingewilligd, omdat de teleurstelling voor de behoeftigen te groot zou zijn. De Heer Steenhoff verklaarde daarop, dat hij dan bij de uitdeeling niet zou kunnen tegenwoordig zijn.

De Commissie deed volgens haar besluit; de uitdeeling had plaats op 22 December, wat maar goed was ook, want het antwoord van Prins Hendrik kwam eerst op 19 December 1873, en brachte de goedkeuring

van de handelwijze der Commissie. De Heer Steenhoff kwam na dien tijd niet meer op de vergaderingen.

Zooals reeds gezegd is, de Handwerkschool in Middelwijk werd op 31 Maart 1870 gesloten, de Weduwe Frank Boon als Onderwijzeres gepensioneerd, en de overgebleven leerlingen verplaatst naar de School op het Lange-Eind. De Weduwe van Beek kreeg toen hare dochter Alida Dirkje van Beek tot Hulp-Onderwijzeres, aanvankelijk tegen een salaris van fl. 6 weeks, maar dat op 6 Augustus 1872 verhoogd werd tot fl. 150.-. Op denzelfden dag, waarop tot deze verhooging besloten werd, bepaalde de Commissie dat de Instructie voor de Onderwijzeres zou worden herzien, en droeg zij haren Secretaris op een nieuw ontwerp te maken, en ter beoordeeling rond te zenden.

In de vergadering van 31 October 1872 deelde de waarnemende Voorzitter mede, dat hij de photographische portretten van H.H. K.K. H.H. Prins en Prinses Hendrik had ontvangen, met den last om die, voor rekening van L.K.H. in lijsten te laten zetten, en op te hangen in de leerkamer van de Handwerkschool voor Meisjes; dit geschenk werd met groote erkentelijkheid aanvaard. Verder deed de Secretaris het voorstel, om bij de nieuwe Instructie voor de Meisjes-Handwerkschool, het tractement der Onderwijzeres in die mate te verhoogen, dat alle emolumenten konden vegrallen. Aan den tijdelijken Voorzitter werd opgedragen daarover met de belanghebbende te spreken, waarna de Secretaris zou voortgaan met het ontwerp.

En nu verder gingen de zaken, deze Handwerkschool betreffende, geregeld voort. De Onderwijzeres, Geertruida Breeschoten, weduwe van Pouter van Beek, overleed op 15 November 1883, en hare dochter, Alida Dirkje van Beek, die geboren was op 11 Februari 1843, en op 18.. trouwde met Jan van Ee, volgde haar op.

Op 22 November 1890 noodigden de Heeren Poggenbeek, als waarnemend Voorzitter, en Bos, als waarnemend Secretaris, Mevrouw Martini, Directrice van de Meisjes-Handwerkschool, uit, om de uitdeeling van kleedingstukken, welke op 20 December, d.a.v., des voormiddags te

10 uren, in die School zou plaats hebben, bij te wonen; met kennisgeving terens, dat daar voor benoodigd zouden zijn, 82 manshemden, en 116 vrouwenhemden, terwijl het getal der vereischte kinderhemden en sokken, later zou worden opgegeven.

Wegens vertrek uit de Gemeente, verzocht Me. vrouw Martini haar ontslag als Directrice, tegen 1 April 1891; en de Commissie voldeed daaraan, bij schrijven van 24 Maart 1891, op de voor haar meest eervolle wijze; haar terens uitnoodigende, om eenen dag te willen bepalen, waarop de Commissie hare erkentelijkheid, voor alle bemoeiingen en zorgen van gemelde Directrice, in hare tegenwoordigheid, en die der leerlingen, zou mogen herhalen.

Als Directrice volgde haar op, Mevrouw Elsje Maria Nachenius, geboren Muyskens, welke als Weduwe van den Heer Jan Coenraad Nachenius, haar eervol ontslag verzocht en kreeg, op 1893.

Haar volgde op, Mevrouw Renée Henriette Loten van Doeler Grothe, geboren Mejonkvrouwe van Weede.

In het jaar 1900 legde Alida Dirkje van Beek, nu huisvrouw van Jan van Ee, timmerman, om minder goede gezondheid, hare betrekking tot de Commissie neder, en werd opgevolgd door Mejuffrouw Geertruida Kolkmeyer, ongehuwd, en bij hare ouders inwonende. Het woonhuis van de School werd sedert verhuurd.

Uitdeelingen.

Met het woord „Uitdeelingen" worden bedoeld, alle giften, die doorloopend jaarlijks geschonken werden, aan personen en gezinnen, die daartoe eenmaal door de Commissie waren aangenomen; zooals aan de leerlingen op de Openbare Scholen en op de Handwerkscholen voor Meisjes, die trouw opkwamen en zich ordelijk gedroegen, en ook later als uitzet bij het in dienst treden; aan kraamvrouwen, zoowel voor de moeders als voor de pasgeboren kinderen; aan mannen en vrouwen, tegen het

einde des jaars, van dekens en hemden; of ook, gedu-
rende den ganschen winter wekelijks, aan oude of ge-
brekkige personen, van brood, of gort, of turf.

Dat de Commissie, in den aanvang, wel eenige on-
zekerheid vraagt omtrent den weg, dien zij in dit ge-
deelte van haren arbeid, zou inslaan, kan niemand
verreemden, want hare taak was inderdaad verre
van gemakkelijk. Men gevoelde dat men blijven
moest buiten den werkkring der Armbesturen, maar
waar lag dan haar eigenaardig gebied? Welnu, wat
hierboven is opgenoemd, werd al spoedig als het wettig
arbeidsveld der Commissie erkend, en daarop is zij toen
voortgegaan, tientallen van jaren achtereen, en
doet dat waarschijnlijk, voor het grootste deel, nu nog.

Intusschen, dat zoeken der Commissie maakt
een geregeld verslag van haren arbeid in deze richting
niet gemakkelijk; men houde dit in het oog bij wat volgen zal.

Nadat zij, op 27 Juli 1818, eene lijst had opgemaakt
van de behoeftigen, die zich in hare gunst hadden
aanbevolen, besloot zij reeds op 3 Augustus, d.a.v., om,
vermoedelijk wel in de eerste plaats, aan kraamvrouwen
luiers uit te deelen, en lakens en hemden te laten
maken. En, na hare vergadering met de Armbesturen,
op 10 en 13 Augustus, d.a.v., besloot zij, volgens haar Rap-
port aan de Prinses over de maanden Juli, Augustus,
en September 1818, dat hare uitdelingen zich bepalen
zouden, tot het zooveel mogelijk kleeden der meisjes op
de Handwerkscholen; het schenken aan behoeftige kraam-
vrouwen, van 2 lakens, 2 nouwenkemden, 2 kinder-
hemdjes, 2 kindermutsjes, 1 borstrokje, 6 witte luiers,
2 roode luiers; en verder, het uitdeelen van lakens,
en dekens, en hemden, aan mannen en vrouwen; van
vaten matrasjes; van versterkende middelen aan
kraamvrouwen en zieken; van brood en aardappelen.
Men deed een anker wijn op, en een kistje pruimen;
en daarenboven wilde men brood, gort, en aardap-
pelen uitdeelen, of verkoopen tegen lageren prijs.

In het Rapport over Januari, Februari, en Maart 1819,
deelde zij mede, dat zij 12 kraamvrouwen bedacht hadd,
op de wijze als hierboven gezegd is; en in het Jaarverslag,

loopende tot 30 Juni 1919, gaf zij op in dat eerste dienstjaar uitgedeeld te hebben, 86 matrassen, 300 mans- en vrouwenhemden, 10 lakensche pakken voor jongens, 11 pakken voor meisjes, 90 paar klompen, 90 paar sokken, 40 rollen dekens, 20 lakens aankraam-vrouwen en zieken; en dat 1200 kilo. gort, en 240 kilo. brood, voor verminderden prijs verkocht was, en 300 schepel aardappelen evenzoo verkocht, of uitgedeeld.

Volgens het Rapport over October, November, en December 1919, waren 7 kraamvrouwen op de gewone wijze bedeeld, doch kregen daarenboven nog f 2.- in geld; en met eene geldelijke toelage, tot dat bedrag, is men eenige jaren voortgegaan; ook waren uitgedeeld 34 wollen dekens, 70 dekken voor kinderen in groote gezinnen, 140 mans- en vrouwenhemden, 105 jongens- en meisjes-hemden, 57 paar kinder-kousen en klompen, 15 pak kleeren van grijs laken aan jongens, en 24 pak kleeren van blauwe wol aan meisjes; eenige leerlingen, die het vorige jaar bedacht waren, kregen nu niet. Aan 2 meisjes, die gingen dienen, had men ook kleedingstukken gegeven.

In het Rapport over Januari, Februari, en Maart 1920, werd medegedeeld, dat aan 21 kraamvrouwen de luiermand geschonken was, en dat verder gegeven waren, 84 mans- en 203 vrouwenhemden, 113 jongens- en meisjes-hemden, 15 lakensche pakken voor jongens, 24 wollen pakken voor meisjes, 15 paar ijslandsche kousen, 70 paar kinderkousen, 34 paar groote klompen, en 70 paar kinderklompen.

Gedurende Juli, Augustus, en September 1920, werden 5 kraamvrouwen bedeeld; in Januari, Februari, en Maart, 1921, evenzoo 2; en in April, Mei, en Juni, d.a.v., nog 14; terwijl het Jaarverslag, loopende van 1 Juli 1920 tot 30 Juni, 1921, opgaf dat uitgedeeld waren, 52 jongens-hemden, 70 meisjeshemden, 2 jongens-kleeding, 3 meisjes-kleeding, 111 paar kinderkousen, 47 petten, 109 paar kinderklompen, 14 dekens, 33 manshemden, 14 vrouwenhemden, 22 paar groote kousen, 23 paar groote klompen, 19 wollen dekens, en 19 dekken. En verder werden, volgens het Rapport over October, November, en December 1921,

nog 92 kinderen voorzien van hemden, kousen, en klompen; verder werden 56 mannen, en vrouwen, en kinderen gekleed; en daarenboven aan kraamvrouwen, zieken, en gebrekkigen, behalve lakens en hemden, nog 26 wollen dekens en dekken, geschonken.

Volgens het Rapport over Januari, Februari, en Maart 1822, werden 100 kinderen bedeeld, met hemden en kousen van eigen fabrikaat, en daarenboven 13 kraamvrouwen met de luiermand. In het volgende kwartaal was haar aantal „groot", terwijl eren onbepaald bericht werd: „Een groot aantal ouden, armen, en zwakken, zijn „gekleed van de goederen, welke des winters van katoen „gesponnen worden." Over 1822 en 1823 werden ook geene cijfers genoemd, maar wordt wel steeds gesproken over het aanwassend aantal behoeftigen, zoozeer zelfs dat men tusschen Juli en September 1823 besluiten moest, om het aantal stukken in de luiermand te verminderen, bij die kraamvrouwen, van welke men berekenen kon dat het goed, bij de vorige bevalling ontvangen, nog niet versleten kon zijn.

Dit bracht wellicht den Heer van Hoff er toe, om, in eenen brief van 4 September 1823, den Heer van Steyn te vragen: „1e. Zijn de uitgedeelde dekken en dekens, „tegen het einde van den winter, niet weder in het „magazijn terug bezorgd? En evenzoo, sommige behoeften „aan de kraamvrouwen verstrekt? — 2e. Behooren de „110 kinderen, (die bedeeld waren met hemden, kousen, en „klompen), allen tot behoeftige gezinnen?" — De Voor„zitter der Commissie schreef, reeds den dag daarna, dat hij in de eerstvolgende vergadering mededeeling deed zoo van de vragen, door den Heer Directeur gedaan, en van dit zijn antwoord:

„1e. Niets wordt teruggenomen, alles wordt „ten eigendom geschonken. Bij tijdelijke zieken heeft „de Commissie, in enkele gevallen, dekking en linnen „teruggevorderd, maar raakt met groote onaangenaam„heid, door onreinheid, of het gebruik van het linnen „voor andere einden.

„2e. De 110 kinderen behooren alle tot behoeftige „gezinnen."

Op 20 September, d.a.v., schreef de Heer van Hoeff terug, „dat voldoende zijn de redenen, waarom de Com„missie de uitgereikte goederen niet terugneemt, „maar dat zij toch moet acht geven, dat zulke voor„werpen het volgende jaar niet op nieuw aan dezelfde „personen geschonken worden, vooral niet indien zij ze „tot andere einden mochten hebben gebruikt, of verkocht."

De Commissie rapporteerde over October, November, en December 1823, dat alle kinderen, die voor hare rekening schoolgingen, hemden, kousen, en klompen hadden ge„kregen, en dat sommigen geheel gekleed waren, terwijl aan de armste gezinnen dekens en dekken waren uitgereikt.

In het Rapport over Juli, Augustus, en September 1824 werd mede gedeeld, dat er besloten was, dat aan de klee„ding, die de Commissie uitdeelde, „voortaan een distinc„tie teken zal gemaakt worden, om te voorkomen dat „ze tot andere doeleinden worden gebruikt, dan waar„voor ze gegeven zijn." Of dit besluit werkelijk is uitge„voerd, en lang van kracht is gebleven, is mij niet bekend.

Ook in het najaar van 1824 werd, aan al de school„gaande kinderen der Commissie, een hemd, een paar kousen, en een paar klompen geschonken, en werden de armsten verder geheel gekleed; terwijl de behoeftigsten onder de bejaarden ook van kleeding en wollen dekens werden voorzien.

Volgens het Rapport over October, November, en December 1825, was het aantal kraamvrouwen in de laatste twee jaren zoo groot geworden, dat de Commissie het geven van f 2.- had moeten intrekken, en in plaats van 2 lakens en 2 hemden, er nu maar een gaf. Daar die vermindering echter wel wat groot was, stelde zij voor, om, zooals in den aanvang, aan elke kraamvrouw, behalve het gewone kraamgoed, te geven f 1,50.-, en 2 lakens en 2 hemden. In een schrijven van 31 Januari 1826, gaf de Heer van Hoeff echter in bedenking, om den onderstand aan de kraamvrouwen niet te verminderen, maar te laten bestaan in het ge„wone kraamgoed, en f 1,50.- à f 2.-. En verder deed de hij mede dat H.K.H. erop wees, hoe noodzakelijk het was, dat de Commissie aanhield, een Beredeneerde Staat van alle behoeftigen en minvermogenden, die telkenjare werd na„

gezien, en, zoo noodig, verandert, ten einde de verzoeken om dezen onderstand te kunnen beoordeelen, en hen, die daarop geene aanspraak konden maken, of vroeger het ontvangene minder goed hadden gebruikt, of in het geheel niet, of slechts ten deele, te ondersteunen. Immers, het doel zou geheel gemist worden, wanneer de Commissie voortging, met, bijna zonder uitzondering, aan alle daghuurders dezen onderstand te verleenen. Zij meest van het rechtmatige der aanspraak op ondersteuning in gemoede overtuigd zijn; alle daghuurders konden toch niet als behoeftig, of minvermogend, aangemerkt worden; allen te ondersteunen zou de krachten van het Fonds te boven gaan, en meer kwaad doen dan goed.

De Commissie verzocht, in eenen brief van 20 Februari 1826, in het belang der zaak, eerbiedig, maar toch ook openhartig te mogen antwoorden, dat de bedeeling aan elke kraamvrouw, daaronder begrepen f 1,50.– in geld, f 13,50.– kostte, wat dus voor 20 kraamvrouwen, f 270.– bedroeg; en verder, dat zij het aanleggen van eenen Staat der behoeftigen en minvermogenden, wel zeer doelmatig achtte, maar dat de eigenlijke onderstand aan minder behoeftigen, behalve in geval van ziekte, of andere ongelukken, zich bepaalde tot een deken, een hemd, een pak kleeren, en, in enkele gevallen, in het betalen van achterstallige huur voor aardappelland. Indie onderstand werd nooit verleend, of men was in gemoede overtuigd dat daarmede werkelijk hulp werd verschaft. Men zou echter, overeenkomstig den last van H. K. H., voortaan nog nauwkeuriger toezien. Met betrekking tot het uitzet aan jongelieden, bij het verlaten van het ouderlijke huis, deze gunst, gevoegd bij het ontvangen onderwijs, had de leerlingen der Commissie eene zekere voorkeur doen verkrijgen, welke zeer nuttig was, zoowel voor de kinderen als voor de gezinnen.

Hierop antwoordde de Heer van Hooff, op 25 Maart 1826, dat H. K. H. volkomen recht liet wedervaren aan de toelichtingen der Commissie, en haar machtigde om aan de kinderen, wier ouders te arm zijn om hen voegzaam te kleeden, des winters een hemd, een paar kousen, een paar klompen, en in enkele gevallen een pak kleeren te geven.